

ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО
LAND LAW, AGRARIAN LAW AND ENVIRONMENTAL LAW

УДК 349.42:616-036.21 (477)

DOI: 10.26565/2075-1834-2021-32-03

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Покальчук М. Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент,
асистент кафедри земельного
та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, 61024, вулиця Пушкінська, 77
e-mail: pokalchukm@gmail.com
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-3463-4098>

Якубов Б. В.,

студент 4 курсу 8 групи
факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, 61024, вулиця Пушкінська, 77
e-mail: leonellus83b@gmail.com

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* У статті висвітлюються нагальні проблеми правового регулювання продовольчої безпеки України в умовах пандемії коронавірусу Covid-19. Питання продовольчої безпеки є надважливим для національної безпеки країни, при цьому воно завжди актуалізується при наявності внутрішніх або зовнішніх загроз. Наразі такою загрозою, що проникла майже у всі сфери життя суспільства є пандемія Covid-19: обмеження руху транспорту, закриття кордонів, обмеження імпорту та експорту продукції, масові захворювання – все це завдало сильного удару продовольчій безпеці України. В той же час в Україні відсутній єдиний, уніфікований нормативно-правовий акт, що врегулював би питання продовольчої безпеки на належному рівні, що послабило вплив правових механізмів на вирішення даної проблеми. Тому метою даної статті є аналіз нормативно-правової бази України на предмет прямого або ж похідного регулювання продовольчої безпеки, а також його дієвості та відповідності сучасним реаліям. Під час такого аналізу були використані систематичний, формально-юридичний, логічний та порівняльно-правовий методи.

Короткий зміст основних результатів дослідження. Автори наводять найбільш вдалі визначення продовольчої безпеки, передбачені як діючими нормативно-правовими актами, так і законопроектами, що мали свого часу потенціал. При цьому підкреслюється неврегульованість суспільних відносин з приводу продовольчої безпеки окремим законом та критикуються підзаконні нормативно-правові акти прийняті без належного орієнтира у формі вказаного закону. Встановлена невідповідність законопроектів щодо продовольчої безпеки вимогам сьогодення. Окрім того, ході дослідження визначаються міжнародні критерії за якими встановлюється рівень продовольчої безпеки, а саме економічна та фізична доступність, безпечність продукції, природні ресурси та стійкість. Окрему увагу було приділено доступності продукції як основоположному елементу продовольчої безпеки, як у правовому, так і у практичному вимірі. Наведено перелік негативних наслідків пандемії Covid-19, що вплинули на функціонування інститутів аграрного права, від яких напряму залежить рівень продовольчої безпеки України. Автори пропонують шляхи вирішення вже існуючих проблем у сфері продовольчої безпеки, спричинених Covid-19 та попередження потенційних на законодавчому рівні.

Висновки. На підставі вказаних досліджень автори доходять висновків про те, що задля оперативного реагування на виклики Covid-19 є необхідним прийняття на підставі нового спеціального закону з приводу продовольчої безпеки відповідних підзаконних нормативно-правових актів органами виконавчої влади у сфері економіки та сільського господарства. Тобто наразі існує нагальна необхідність розробки Україною спеціалізованої нормативної бази у галузі продовольчої безпеки з урахуванням зобов'язань у рамках міжнародної співпраці.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: продовольча безпека, індекс продовольчої безпеки, пандемія, агропроблемник.

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF FOOD SECURITY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC

Mykhailo Pokalchuk,

Candidate of Law, Docent,

Assistant Professor,

Department of Land and Agrarian Law,

Yaroslav the Wise National Law University,

61024, 77 Pushkinska Street, Kharkiv, Ukraine

e-mail: pokalchukm@gmail.com

orcid: <https://orcid.org/0000-0003-3463-4098>

Bogdan Yakubov,

4th year student of the 8th group

Faculty of Advocacy of the National Law

Yaroslav the Wise University,

61024, street Pushkinskaya, 77, Kharkiv, Ukraine

e-mail: leonellus83b@gmail.com

ANNOTATION. *Introduction.* The article highlights the urgent problems of legal regulation of food security in Ukraine in the context of the Covid-19 coronavirus pandemic. The issue of food security is crucial for the national security of the country, and it is always relevant in the presence of internal or external threats. Currently, the Covid-19 pandemic is such a threat that has penetrated almost all spheres of society: restrictions on traffic, closure of borders, restrictions on imports and exports, mass diseases - all this has dealt a severe blow to Ukraine's food security. At the same time, Ukraine does not have a single, unified legal act that would regulate the issue of food security at the appropriate level, which has weakened the impact of legal mechanisms to address this problem. Therefore, the purpose of this article is to analyze the regulatory framework of Ukraine for direct or derivative regulation of food security, as well as its effectiveness and compliance with modern realities. During this analysis, systematic, formal-legal, logical and comparative-legal methods were used.

The main results of the study. The authors provide the most successful definitions of food security, provided by both existing regulations and bills that once had potential. This emphasizes the unregulated public relations regarding food security by a separate law and criticizes the bylaws adopted without proper guidance in the form of this law. The inconsistency of the draft laws on food security with the current requirements has been established. In addition, the study identifies international criteria for determining the level of food security, namely economic and physical accessibility, product safety, natural resources and sustainability. Particular attention was paid to product availability as a fundamental element of food security, both in legal and practical terms. The list of negative consequences of the Covid-19 pandemic, which affected the functioning of agrarian law institutions, on which the level of food security of Ukraine directly depends, is given. The authors suggest ways to address existing food security issues caused by Covid-19 and to prevent potential ones at the legislative level.

Conclusions. Based on these studies, the authors conclude that in order to respond quickly to the challenges of Covid-19 it is necessary to adopt on the basis of a new special law on food security relevant bylaws by the executive authorities in the field of economy and agriculture. In other words, there is an urgent need for Ukraine to develop a specialized regulatory framework in the field of food security, taking into account the obligations under international cooperation.

KEY WORDS: food security, food security index, pandemic, agricultural producer.

Постановка проблеми. Статтею 3 Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Вказані позитивні зобов'язання щодо своїх громадян держава може виконати лише за умови гарантування стабільної економіки, належної оборони кордонів та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Саме з продовольчої безпеки починається стабільність економіки, саме продовольча безпека прямо впливає на обороноспроможність, тобто на міцність армії, адже як влучно висловився Наполеон Бонапарт: «Народ, який не хоче годувати свою армію, незабаром буде годувати чужу» [2]. Проте, зробимо поправку в даній цитаті у відповідності до правових реалій: гарантування продовольчої безпеки – є обов'язком саме держави.

Проблема продовольчої безпеки ніколи не втратить своєї актуальності, адже від неї залежить не тільки економіка та розвиток країни, а й життя та здоров'я населення. Більш того, особливої актуальності вказана проблематика набуває саме у надзвичайних ситуаціях, коли держава стикається зі справжніми випробуваннями. У нашому випадку це пандемія Covid-19.

Виклад основного матеріалу. Питання правового регулювання продовольчої безпеки досліджувалось в працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених як: К. Стамуліс, Ж. Діуф, О.І. Гойчук, С.М. Кваша, Т.В. Курман, С.О. Лушпаєва, В.Г. Ткаченко, Ж. Ширан, П.Т. Саблук, В.Р. Андрійчук та інших. Проте проблема нормативного врегулювання забезпечення продовольчої

безпеки України в умовах Covid-19 не знайшла широкого відображення в наукових напрацюваннях сьогодення зважаючи на відносну новизну для світової спільноти. Тому, наразі є необхідним більш поглиблене вивчення даної проблеми в контексті впливу Covid-19 на продовольчу безпеку України.

Отже, перед тим як перейти до запланованого дослідження, необхідно спершу визначитися із поняттям продовольчої безпеки. Так п. 2.13 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», визначає продовольчу безпеку як захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності [3]. З вищезазначеного слідує, що по суті основним обов'язком держави у рамках продовольчої безпеки є гарантування останньою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності.

Проте, вважаємо таке визначення занадто звуженим, адже є очевидним, що такий доступ складається не тільки з економічної доступності (можливості населення придбати продукти харчування), а й фактичної, тобто наявності таких продуктів на полицях магазинів взагалі (реальна можливість придбати такі продукти). Обидві ці складові є стратегічно важливими та взаємопов'язаними категоріями в контексті доступності продовольства. Наприклад, немає сенсу говорити окремо за фізичну наявність продуктів у магазинах, бо вони можуть із-за штучно або об'єктивно завищених цін бути економічно недоступними. Так само і економічна доступність продуктів втрачає сенс, якщо такі продукти фактично (фізично) відсутні.

Необхідно зауважити, що термін «продовольча безпека» згадується у багатьох нормативно-правових актах, проте, спеціального закону щодо продовольчої безпеки України так і не було прийнято законодавцем. Так, Верховна Рада прийняла закон про «Про основи продовольчої безпеки України» від 08.04.2011, але 10.01.2012 Президент України повернув Закон до Верховної Ради України із своїми пропозиціями. На цьому законодавчий процес у вказаному напрямку припинився.

Саме у вказаному законопроекті до поняття продовольчої безпеки законодавець підійшов більш широко та ґрунтовно, давши наступне визначення: «Продовольча безпека – це здатність держави задовольняти потреби населення у харчуванні на рівні не нижче медичних обґрунтованих норм гарантована наявністю відповідних ресурсів, потенціалом внутрішнього виробництва, незалежно від внутрішніх і зовнішніх умов (погроз) спроможність забезпечити сприятливу демографічну динаміку, збереження генофонду нації, сталість розвитку, інтеграцію країни у світовий економічний простір, суверенітет і незалежність» [4].

Проаналізувавши дане визначення доходимо висновку, що продовольча безпека складається як мінімум з двох елементів – фізичної та економічної доступності продукції, яка по суті є сільськогосподарською (хліб, яйця, молоко, м'ясо, свіжі овочі, фрукти і т.д.). Крім того, продовольча безпека є сталою категорією, що підлягає постійній державній підтримці задля убезпечення країни та її населення від кризових ситуацій. Разом з тим, реального значення продовольча безпека набуває саме у таких кризових ситуаціях, коли держава застосовує всі можливі економіко-правові механізми задля її підтримання на належному рівні. Отже, сутність продовольчої безпеки розкривається саме у надзвичайних ситуаціях у формальному та фактичному їх розумінні.

Слід відмітити, що законопроект «Про основи продовольчої безпеки України» поділяє продовольчу безпеку на загальну (визначення якої наведено вище) та надзвичайну: «Ситуація, яка вимагає подолання проблем неплатоспроможності й незадовільного забезпечення значної частини населення базовими продуктами харчування, порушення цілісної системи життєзабезпечення суспільства, виникають обставини продовольчої уразливості вітчизняного внутрішнього ринку і загрози продовольчій незалежності». На нашу думку, такий підхід є виправданим, адже, за сприятливих умов продовольча безпека підлягає підтримці та удосконаленню з боку держави (індекс безпеки підтримується або зростає), а надзвичайна продовольча безпека потребує рішучих, а головне оперативних дій від держави – продовольча безпека опиняється під реальною загрозою падіння, а тому держава зобов'язана підтримувати належний рівень продовольчої безпеки незалежно від несприятливих факторів, що можуть призвести до падіння індексу безпеки, а також повернути такий індекс безпеки до належного рівня у разі його падіння.

Доповнюючи вищевикладене, зазначимо, що рівень продовольчої безпеки підлягає об'єктивному вимірюванню, а тому можна відслідкувати його приріст та падіння, а відповідно використати ті чи інші економіко-правові механізми. Так міжнародна організація Economist Intelligence Unit розробила критерії за якими визначається глобальний індекс продовольчої безпеки, а саме: економічна та фізична доступність продовольства, якість та безпечність, природні ресурси та стійкість [5].

При розрахунку даного індексу економічна доступність складає 32,4% питомої ваги, фізична доступність – 32,4%, якість та безпечність продукції – 17,6%, природні ресурси та стійкість – 17,6%. Максимальне значення індексу – 100%.

На підставі розрахунку вказаного індексу Україна посіла 54-ту сходинку всевітнього рейтингу продовольчої безпеки за даними Economist Intelligence Unit за 2020 рік, що вище на 2,7 балів порівняно з попереднім роком. Варто зазначити, що саме у 2020 році почався спалах Covid-19. Тому 2020 рік можемо назвати роком випробовування та загартовування продовольчої безпеки України.

З цього слідує, що головним завданням держави є покращення рівня продовольчої безпеки у нормальні часи та спрямування усіх можливих ресурсів на стримування його падіння та стабілізації під час «аварійних» ситуацій. Іншими словами, питання продовольчої безпеки загострюється у випадках виникнення загроз для останньої.

Законопроект «Про основи продовольчої безпеки України» у статті 5 наводить наступні види загроз продовольчій безпеці:

- поширення тінзації економіки та інших неринкових явищ;
- нелегальна міграція населення;
- недостатнє організаційне та фінансове забезпечення державних закупівель життєво важливих продуктів харчування та їх неефективне використання;
- зростання споживчих цін на продовольчі товари більш швидкими темпами, ніж доходи населення;
- критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків та зовнішніх чинників;
- нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення;
- значне антропогенне порушення і техногенна перевантаженість території України, зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, зокрема наявність негативних соціально-екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи;
- недостатній контроль за ввезенням в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і генетично модифікованих організмів;
- недостатнє запобігання появи на території держави небезпечних для людей тварин, рослин, мікроорганізмів, медично та екологічно необґрунтоване використання генетично модифікованих організмів та продуктів харчування, вироблених з їх застосуванням.

Як можемо бачити, конкретно про епідемії (пандемії) та епізоотії мова у вказаному проекті не йшла. Хіба що вказані обставини могли б охоплюватися поняттям загрози надзвичайної ситуації у фактичному та формульному розумінні даного поняття.

Необхідно розуміти, що Covid-19 є комплексною загрозою, що «б'є по продовольчій безпеці по всіх фронтах», випробовує належність вжитих заходів державою, проникає у всі можливі сфери суспільного життя, що так чи інакше регулюються правом. В той же час, процес формування стабільної продовольчої безпеки, в свою чергу, складається як мінімум із трьох стрижневих принципів: принцип соціальності (спрямований на інклюзивну доступність життєво важливого продовольства для кожної людини); принцип системності (необхідність комплексного підходу до питання продовольчої безпеки, за якого враховуються всі економічні, правові, соціальні, екологічні, політичні аспекти становища країни); принцип стійкості, іншими словами незалежність стану продовольчої безпеки від будь-яких несприятливих внутрішніх або зовнішніх факторів [6, с. 75]. В нашому випадку із-за неналежного врегулювання даної проблеми на законодавчому рівні, поразки зазнали всі вищевказані принципи.

Затяжна пандемія призвела до зубожіння населення та виробників сільськогосподарської продукції, що призвело до зменшення об'ємів виробництва сільськогосподарської продукції (продовольства) та її подорожчання, а в деяких випадках виникнення дефіциту на стратегічні види сільськогосподарської продукції. Також карантинні обмеження неодноразово призводили до зупинення функціонування громадського транспорту, що спричиняло відсутність можливості у сільського населення отримати необхідні продукти харчування. Більш того, був порушений потік імпорту та експорту сільськогосподарської продукції із-за введення жорстких обмежень щодо пересування людей та товарів майже всіма країнами світу. Опинилася під загрозою і безпека щодо виробництва сільськогосподарської продукції, адже незважаючи навіть на інноваційні технології та автоматизацію деяких процесів, основою виробництва сільськогосподарської продукції залишається людська праця.

Звідси слідує, що наразі нагальною є проблема правового регулювання продовольчої безпеки в найширшому аспекті, а саме прийняття уніфікованого спеціального закону, що внесе ясність до цих правовідносин, а також внесення супутніх змін до нормативно-правових актів аграрного, трудового, господарського, цивільного, адміністративного, податкового та бюджетного законодавства.

Зокрема, вважаємо необхідним активізувати державну підтримку сільськогосподарських кооперативів, фермерських господарств, особистих селянських господарств, запровадження пільгового оподаткування вказаних суб'єктів або ж навіть введення податкових канікулів на час карантину, встановлення особливого режиму їх функціонування під час пандемії Covid-19, що забезпечить безперешкодний доступ до засобів виробництва та унормує людську працю з дотриманням усіх можливих протиепідеміологічних заходів.

Певні спроби законодавця вчасно відреагувати на виклики пандемії в контексті продовольчої безпеки все ж таки були. Про це свідчить наявність проекту Постанови Верховної Ради «Про невідкладні заходи із забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) та розгортання економічної кризи» від 23.04.2020 [7], проте вказана постанова так і не була прийнята, а її зміст був занадто загальним та опосередкованим по відношенню до нагальних проблем, зокрема затвердження номенклатури продуктивних матеріальних цінностей, тимчасове обмеження експорту продукції продовольчої групи згідно з номенклатурою до фактичного приведення обсягів їх накопичення у державному матеріальному резерві, забезпечити своєчасне та в повному обсязі фінансування закупівель до державного матеріального резерву матеріальних цінностей згідно з затвердженою номенклатурою за рахунок коштів Державного бюджету України [8, с. 120].

Окрім того, Кабінет Міністрів України Постановою №534 від 27.05.2020 затвердив «Державну програму стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки» [9]. Щодо сільського господарства та продовольчої безпеки Програма передбачає наступне:

- забезпечення широкого доступу виробників до фінансових ресурсів для придбання та оновлення основних засобів та створення більшої доданої вартості через державні кредитні програми та субсидії;
- забезпечення безперервного збуту аграрної продукції в умовах пандемії шляхом налагодження каналів дистрибуції, підвищення рівня обізнаності виробників та надання допомоги у виході на експортні ринки.

Крім того, планується забезпечити ефективне регулювання сектору, своєчасне надання адміністративних послуг та розвиток прозорих земельних відносин.

Проте, центральні органи виконавчої влади, до компетенції та завдань яких належить реалізація даної програми, не розробили та не прийняли жодних нормативно-правових актів на її виконання. Тобто наразі вказана Програма залишається нереалізованою відповідно до вимог, які законодавець ставив перед собою.

Окрім того, неможна недооцінювати значимість міжнародних угод та договорів з іншими державами, урядовими та міжурядовими організаціями, для забезпечення належного стану продовольчої безпеки України, адже у час ринкової економіки, виробники сільськогосподарської продукції не можуть ефективно функціонувати в умовах замкнених кордонів.

Так, 22 квітня 2020 року Україна разом з іншими членами СОТ зробила спільну заяву стосовно забезпечення відкритої та передбачуваної торгівлі сільськогосподарською та харчовою продукцією в рамках пандемії COVID-19 [10]. Перед тим як перейти до дослідження положень даної програми, варто зазначити, що на частку членів СОТ припадає 63% світового експорту сільського господарства та агропродовольчих товарів і 55% світового імпорту сільського господарства та агропродовольчих товарів. Тобто положення, що ми далі наведемо, вплинуть не тільки на продовольчу безпеку України, але і на продовольчу безпеку всього світу в цілому.

Отже члени СОТ, включаючи Україну домовилися:

- Проявляти стриманість у створенні внутрішніх продовольчих запасів сільськогосподарської продукції, яка традиційно експортується, щоб уникнути зривів або викривлень у міжнародній торгівлі.
- Забезпечити, щоб ланцюги поставок залишалися відкритими та пов'язаними, щоб міжнародні ринки могли продовжувати функціонувати, підтримуючи рух сільськогосподарської продукції та сільськогосподарських матеріалів, що відіграє важливу роль у запобіганні дефіциту продовольства та забезпеченні глобальної продовольчої безпеки.
- Не накладати обмежень на експорт сільськогосподарської продукції та утримуватися від впровадження невиправданих торговельних бар'єрів щодо сільського господарства та агропродовольчої продукції та основних сільськогосподарських виробничих ресурсів.

Вважаємо наявність таких положень, погоджених країнами-членами найбільш впливової світової організації, що регулює рух товарів по всьому світу, позитивною тенденцією у протистоянні негативним наслідкам Covid-19 у контексті продовольчої безпеки. По-перше, Україна може розраховувати на взаємність у відносинах з приводу продовольчої безпеки, по-друге наявна превенція колапсу дефіциту або економічної недоступності продовольчих товарів, що не виробляються вітчизняними сільськогосподарськими виробниками, по-третє вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції стають захищеними від штучної ізоляції їх сфери господарювання, не позбавляються права виходити на зовнішні ринки, що стимулюватиме як внутрішню, так і зовнішню економіку.

Отже, реалізація вказаних положень можлива лише за неухильного дотримання країнами-підписантами зобов'язань щодо один одного, взаємодопомоги у розвитку. Більш того, для такої співпраці є необхідним налагодження внутрішніх економіко-правових механізмів кожної з країн. Тому, вважаємо, що задля ефективної співпраці з питань продовольчої безпеки на міжнародній арені, Україна, в свою

чергу, має розробити, уніфікувати та спеціалізувати норми, що регулюють дане питання у рамках внутрішнього законодавства.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можемо встановити наявність в українському законодавстві «зародків» нормативно-правових актів, що висвітлюють питання продовольчої безпеки, проте перша половина з них так і не набула юридичної сили, коли друга регулює відносини продовольчої безпеки дуже опосередковано. Тому, вважаємо необхідною розробку сучасного спеціального закону, що врегулює питання продовольчої безпеки України та відповідатиме тенденціям аналогічного законодавства передових країн. На основі ж такого закону і слід розробляти підзаконні нормативно-правові акти, що дозволять державі оперативніше реагувати на будь-які виклики сучасності в контексті продовольчої безпеки, зокрема на пандемію Covid-19.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996р.//Відомості Верховної Ради України. –1996. –№ 30, ст. 141
2. Правила життя Наполеона Бонапарта. – Цей день в історії. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/PZ19/>
3. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1877-15/conv>
4. Про основи продовольчої безпеки України: проект Закону України від 08.04.2011 № 8370. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI00A>
5. Global food security index. URL: <https://www.eiu.com/n/>
6. Г. М. Колісник. Продовольча безпека України та особливості її розвитку.//Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - №5 (115).URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20155\(115\)/sep20155\(115\)_072_KolisnykHM.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20155(115)/sep20155(115)_072_KolisnykHM.pdf)
7. Про невідкладні заходи із забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) та розгортання економічної кризи: Проект Постанови Верховної Ради України № 3385 від 23.04.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68655
8. О.О. Сурілова. Продовольча безпека в умовах пандемії.// Том 28 (2021): Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія". URL: <http://npnuola.onua.edu.ua/index.php/1234/article/view/704/769>
9. Державна програма стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки: Постанова Кабінету Міністрів України №534 від 27.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-2020-п#Text>
10. Спільна заява України та членів СOT щодо забезпечення продовольчої безпеки у відповідь на пандемію COVID-19. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/krayini-sot-zrobili-spilnu-zayavu-shchodo-zabezpechennya-prodovolchoyi-bezpeki-u-vidpovid-na-pandemiyu-covid-19>

REFERENCES

1. The Constitution of Ukraine of June 28, 1996 // Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. –1996. –№ 30, art. 141
2. Rules of life of Napoleon Bonaparte. - This day in history. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/PZ19/>
3. On state support of agriculture of Ukraine: Law of Ukraine of 24.06.2004 № 1877-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1877-15/conv>
4. On the basics of food security of Ukraine: draft Law of Ukraine dated 08.04.2011 № 8370. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI00A>
5. Global food security index. URL: <https://www.eiu.com/n/>
6. GM Kolisnyk. Food security of Ukraine and features of its development. // Socio-economic problems of the modern period of Ukraine. - №5 (115) .URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20155\(115\)/sep20155\(115\)_072_KolisnykHM.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20155(115)/sep20155(115)_072_KolisnykHM.pdf)
7. On urgent measures to ensure food security of the state in the context of the spread of coronavirus disease (COVID-19) and the development of the economic crisis: Draft Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine № 3385 of 23.04.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68655
8. O.O. Surilov. Food security in a pandemic. // Volume 28 (2021): Scientific works of the National University "Odessa Law Academy". URL: <http://npnuola.onua.edu.ua/index.php/1234/article/view/704/769>
9. State program of economic stimulation to overcome the negative effects caused by restrictive measures to prevent the occurrence and spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-CoV-2, for 2020-2022: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine №2034 from 27.05 from 27.05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-2020-п#Text>
10. Joint statement of Ukraine and WTO members on food security in response to the COVID-19 pandemic. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/krayini-sot-zrobili-spilnu-zayavu-shchodo-zabezpechennya-prodovolchoyi-bezpeki-u-vidpovid-na-pandemiyu-covid-19>